

Literatūra • menas • mokslas

DRAUGAS — šeštadienis priedas

2000 m. vasario 19 d.

Nr.36 (8)

Saturday supplement February 19, 2000

No. 36 (8)

Istorija turi pasakyti kaip buvo

Prieš keletą metų Vydo fondas pasiūlė žinomam istorikui, profesorui Edvardui Gudavičiui parašyti naują *Lietuvos istoriją*. Šiandien galime džiaugtis, kad pirmasis šios puikiai išleistos istorijos tomas jau skaitojo rankose. Šio neeilinio įvykio progą kalbinome *Lietuvos istorijos* autorių.

— Kaip atsiranda istorija? Ar subręsta tam tikros sąlygos, ateina laikas perkainoti vertybes?

— Mano atveju būtų galima pasakyti, kad *Lietuvos istorija* atsirado atsitiktinai. Bet pirmiausia atsirado atsakymai į klausimą, kaip atsiranda istorija. Kai XVI a. pradžioje pasirodė vidurinis mūsų kronikų sąvadas, to meto supratimu tai irgi buvo šalies ar tautos istorija. Vadinasi, jau tada kilo poreikis turėti savo istoriją. Jeigu mes žiūrėsime į Europos istoriją, tokį poreikį reikėtų sieti su vadinamąja tautine kronika, kuri atsiranda daugelyje šalių maždaug XII amžiuje. Tai yra dėsningas, visos valstybės turi tokias pat kronikas, tarp jų — ir Lietuva. Čia iš tikrųjų jau bandoma pasakyti, kas mes, iš kur esame kilę, kaip klostėsi valstybės ar tautos likimas. Žinoma, nuo kronikos iki istorijos — gerokas tarpas. Istorija yra ne šiaip kronikinis pasakojimas, bet tam tikras veiklas, kuris turi pateikti apgalvotą koncepciją ir, sakykime, pagal to meto supratimą įrodyti tai, ką sakai. Kitaip sakant, istorijoje glūdi jau kažkokio mokslo pradmenys.

— Ka labiausiai vertinate iš pirmųjų Lietuvos istorikų?

— Čia reikėtų paminėti du veikalus. Pirmiausia Augustino Rotundo *Lietuvos istoriją*, kuri, deja, mūsų nepasiekė, o tik jos santrauka — vadinamoji epitomė. Praktiškai tai yra dar tikrai kronikų kartojimas. Bet yra tam tikra idėja: kronikojė sakoma, kad lietuviai — prie Baltijos jūros atsitikę romėnai, tęsiantys Romos istoriją. Šitaip buvo pateisinama romėniška lietuvių kilmė. Bet viskas dar yra įvilktą į kronikinį pasakojimą. Truputį vėliau, t.y. XVI a. pabaigoje, atsiranda Motiejus Strijkovskio *Lietuvos istorija*. M. Strijkovskis, nors ir mozūras (A. Rotundas, tarp kitko, irgi yra lenkas), bet tai žmonės, kurie integruojasi į Lietuvos visuomenę ir atliko jos

Prof. Edvardas Gudavičius.

užsąkymą — pagal to meto taisyklę pateiktą mokslinį pasakojimą.

— Ar jiedu atspindėjo Lenkijos interesus?

— Ne! A. Rotundas buvo eruditais, kovojantis už katalikų teises, ištikimas Vilniaus vaitu, visa savo veikla atsidėjo Lietuvai. M. Strijkovskis neišsizdavo savo lenkiškumo: jis laikė, kad lietuviai ir lenkai yra labai draugiškos tautos, vengia konfrontacijų, nors jų būta pakankamai. M. Strijkovskis vykdė Lietuvos elito užsąkymą ir rašo istoriją „iš lietuviško taško“. Jo kronika (aš vadinau ją istorija) buvo išleista 1582 metais. Beje, Liublino unija M. Strijkovskis vaizdavo kaip eilinį įvykį Lietuvos istorijoje, kuris beveik nieko nepakeitė tarp kitko, po kelių dešimtmečių jau lietuvis, A. Vijkas-Kojelavičius rašo *Lietuvos istoriją* iki Liublino unijos, nes, pasak autoriaus, po Liublino unijos tęsiasi jau ne Lietuvos, o bendra — Lietuvos ir Lenkijos istorija. Jau M. Strijkovskio *Lietuvos istorijoje* buvo ieškoma argumentų, kaip reikėtų įvertinti įvykius. Bugretnamieji šaltiniai: jeigu jie prieštarauja vienas kitam, pasirenkama viena ar kita nuomonė, stengiamasi pagrįsti — kas ir kaip. Jeigu kažkas neaišku, ieškoma kitokių informacijos šaltinių ir pan.

— Kaip patikrinti, ar autoriai laikosi istorinės tiesos?

— Istorija, kaip mokslas, atsirado italų renesanso epochoje. Jos atsiradimas siejamas su Lorenzo Valo, Gvėrdini, Makiaveli vardais. Maždaug tuo pat metu rašė, M. Strijkovskis jau ieško istorinės tiesos. Jau pats argumentavimo ieškojimas yra istorinės tiesos paieška. M. Strijkovskis siekė sutelkti visą istorinę informaciją apie Lietuvą ir ją pateikti. Vis dėlto tai yra savamokslis istorikas, jo istorija megejiška, o argumentavimas, sakyčiau, dar vaikiškas. Bet Lietuvoje tai buvo pirmas toks žingsnis ta kryptimi. Įvertinti visam nueitai keliui aš paprasčiausiai neturėjau laiko. Užsakymas, kurį gavau, reikalavo, kad darbas būtų atliktas greitai. Aš ir neketinau peržiūrėti visos istoriografijos. Tiesiog reikėjo sėsti ir parašyti taip, kaip man patiam, kaip istorikui profesionalui, atrodo. Savo akiratyje turėjau tris darbus: A. Šapokos *Lietuvos istoriją*,

Z. Ivinskio *Lietuvos istoriją* (iki Vytauto Didžiojo) ir prieš keletą metų išėjusių trijų mūsų autorių — Z. Kiaupos, J. Kiaupienės ir A. Kuncevičiaus *Lietuvos istoriją* iki 1795 metų. Dar reikėtų įvertinti J. Ochmanskio lenkiškąją *Historiją Litwy*. Bet aš specialiai susilaikiau ir stengiausi į J. Ochmanskio istoriją nežiūrėti. Ne, neturėjau tikslu su niekuo polemizuoti. Sintetinis kursas yra ne polemika, o savo nuomonės išdėstymas neargumentuojant.

— Nors požiūriai įvairiais klausimais išsiskyrė?

— Be abejo. Bet matot, kaip yra su tuo požiūriu: J. Ochmanskis juk rašė sovietmečiu. Tada, kai mūsų istorikai buvo priversti rašyti gubernijos istoriją su didžiuliais iškraipymais. Tai buvo jų išprievartavimas, jų kančia. Istorija buvo griežtai reglamentuota. Atskirame moksliniame straipsnyje galima vienus dalykus apeliuoti, kitus nutylėti. Lietuvos istorijos autorius tokių galimybių neturi — jis privalo kalbėti apie viską ir pasakyti taip, kaip reikia. Lenkijoje sąlygos vis dėlto buvo kur kas geresnės. Buvo galima objektyviau rašyti, nors, žinoma, irgi reikėjo daug ką prilydinti ir pan. Bet J. Ochmanskio istorija, atsižvelgiant į to meto sąlygas, yra kur kas lietuviškesnė, nei mūsų istorikų sovietmečiu rašytos istorijos. Lietuvos interesus, jos istorijos procesas ten yra mažiau iškraipytas. Nepamirškime, kad lenkų istoriografija vis dėlto atspindėjo lenkišką požiūrį, tarp abiejų šalių kylantį kolizijas vertino iš Lenkijos pozicijų. J. Ochmanskio pozicija neturi antilietuvišką, bet ji nėra ir labai lenkiška. Lenkų istorikas stengėsi suprasti lietuvių ir būti kiek galima labiau objektyvus. Bet, žinoma, aš nesakau, ar jam tai pasiekė.

— Kai kas jus kaltina, kad jūsų pozicija yra nepatriotiška.

— Šiais laikais nacionalinės istorijos neturi tikslu pateikti savo valstybės ir savo tautos apologetiką. Tiesiog reikia nusišviesti, ką ji yra pasiekusi, ir kokiais būdais. Visada reikia matuoti, lyginti — ar mes esam daug pasiekę, ar, priešingai, nedaug. Pasakyti, kurie mūsų politiniai veikėjai iš tikrųjų darė politines klaidas, kurie mums yra nesimpatingi, o kurie nusipelnė pagarbos. Istorinis procesas turi būti nušviestas, atsižvelgiant į naujausius istorijos mokslo standartus, orientuojantis į dabartinį pasaulio mentalitetą, o ne, tarkim, vien pasikliaujant mūsų lietuvišku mentalitetu.

Taip, jau sulaukiu įvairių nuomonių ir vertinimų, ir su lauku dar. Bet negi ir tai žiūrėti. Nori padaryti geriau, ir stengiesi taip daryti, kaip pats supranti ir kaip pats sugebi.

— Žymiausių Lietuvos istorikų vadinate Zenoną Ivinskį.

— Be abejo, Z. Ivinskis yra žymiausias istorikas. Sunkiai gyvendamas ir dar sunkiau dirbdamas, jis paliko geriausią Lietuvos istorijos sintezę iki Vytauto Didžiojo mirties. Bet, kai Lietuvoje buvo renkamas žymiausių žmonių šimtukas, kažkodėl Z. Ivinskis jame net nepaminėtas.

— Rašant istoriją, labai svarbus klausimas — periodizacija.

— Tai pats svarbiausias ir gal visą lemiantis dalykas: kaip suskirstyti visą istorijos procesą, į kokius skyrius, kokie svarbiausi klausimai turi būti iškelti ir pan. Turi įvertinti istorijos įvykius ir procesus, nustatyti jų reikšmę ir vietą savo darbe. Gali turėti vienokią ar kitokią poziciją, pritarti vienokiai ar kitokiai nuomonei — čia tu gali suklysti. Bet tai yra atskirų sprendimų reikalas. O periodizacija — bendras sprendimas, kaip skirstai visą istorijos raidą. Mano, kaip istoriko, užduotis — įvykių tekmeje pamatyti esminius, lemtingiausius istorinio vyksmo taškus, nustatyti jų priežastingumą ir pasekmes, vėlesniems procesams. Patikėkit, tai nėra taip papasta. Viskas susiję ir išplaukia vienas iš kito. Per atskirus dalykus turi eiti į visumą. Rašydamas viską tarsi perkainoju iš naujo, bet tas perkainavimas turi materializuotis. Tai yra sunkiausia. Šiandien, kai nemaža kelio atkarpą nueitai, viena darbo dalis padaryta, pats savęs klausiu, kaip man pavyko.

— Ar išliko kokių abejonių?

— Ne tai. Jeigu jos kankintų, būtų lengviau. Bet blogiausia, kad negaliu pasakyti, kas kankina. Slegia nežinomybė.

— Bet, prieš imdamasis darbo, buvote jam pasirodę: atskirus istorijos periodus esate studijavę anksčiau, išleides nevieną monografiją.

— Bet tik kai kuriuos! O tai sako, kad kiti periodai visiškai nenagrinėti.

— Kaip elgetės su nenagrinėtais periodais? Paprastai kviečiamasi į pagalbą kitus istorikus, vieno ar kito periodo specialistus.

— Aš paprasčiausiai ieškau autorių, kurie rašė apie vieną ar kitą laikotarpį. Bet ir vėl — turiu savą vertinimo kriterijų, kuriuos aš turiu pritaikyti pagal savo vertinimo skalę. Gerai, kai vienas ar kitas periodas man pažįstamas. Tačiau Lietuvos istorijos rašymas — ne tas pat, kas parašyti monografiją. Nereikia pamiršti, kad istorijoje tu nieko negali įrodinėti. Tu turi tiesiog pasakyti, kaip buvo, ir viskas. Skaitytojui nerūpi istoriko abejonės, prielaidos, hipotezės ir pan. Panorėjus vienu ar kitu klausimu sužinoti išsamiau, jis pasirinkęs monografijas, įvairius straipsnius ar panašios rūšies literatūrą. Istorija yra vitrina, o kas tenai sandėliuose, skaitytojo tuo varginti negali.

— A. Šapokos istoriją rašė net penki autoriai, o jūs tokio milžiniško darbo emėtės vienas. Ar neturėjote ką pasikviesti į talką?

— Matot, kelių autorių praktika turbūt save pateisina: gerai, kai apie atskirus laikotarpius rašo juos tyrinėję žmonės. Tuo metu, kai buvo

rašoma A. Šapokos redaguota istorija, tai turbūt ir buvo geriausias sprendimas. Bet yra ir antras lazdos galas — tokia istorija nėra vientisa. Keli autoriai vis tiek, kad ir kiek jie besitartų tarpusavyje, bet tiesiog fiziškai neįstengia visko sulieti į visumą. Šiuo atveju reikia vieno autoriaus istorijos. Bet vienas autorius susiduria su ta bėda, kad jis daug ko nežino.

— Kaip nežino? Ko nežino? Konkrečių įvykių?

— Laikotarpių. Įvykius gali žinoti, bet to maža. Reikia suvokti visą epochą su visomis smulkmenomis, kur einama, kaip einama ir kodėl einama. Giliniesi, perskaitai darbus, kurie labai gerai nušviečia vieną ar kitą konkretų periodą, bet sugaisti daug laiko, kol viską įsisavini, kad galėtum pateikti skaitytojui.

— Kai kurie įvykiai Lietuvos istorijoje taip išsamiai ir vaizdingai aprašomi, kad skaitydami juos regi tarsi kino filme.

— Galbūt vieną tokią vietą ir prisimenu — tai Liublino unijos derybų kulminacija, kai Lietuvos delegacija galų gale priėmė derybų sąlygas. Tikrai galbūt ir išėjo kažkoks dražmatinis pasakojimas. Ką galu pasakyti? Man rūpėjo pabrėžti, kad Lietuvos delegacija liubliunioje rado kažkokią išeitį. Norėjosi parodyti, kad tai yra visos delegacijos, ir ypač jos vadovo Jono Chodkevičiaus nuopelnas. Kai kada mūsųose reikiama suvarginta nuomonė, kad tai yra verksniai, kurie nekovojo, o paprasčiausiai emė ir kapituliuavo. Bet, vien J. Chodkevičiaus kalbą paskaicius, matyti, kad jie puikiai suprato savo galimybes ir rado sprendimą. Gal labai negratus mums tas sprendimas — kristi valdovui po kojomis ir verti, bet šis veiksmas visiems padarė įspūdį. Diplomatinis požiūris šitas: eijamas buvo meistriškas, nors ir nelabai malonus. Bet ar pati situacija maloni?

— Istorikografijoje, taip pat ir jūsų Lietuvos istorijoje Liublino unija vadinama tragedija.

— Reikia turėti galvoje ne tai, kas buvo pasiekta konkrečiai, bet kaip Liublino unija pakreipė Lietuvos istoriją. Žinoma, tai yra tragedija: nors Lietuva, kaip subjektas, istorijoje ir išliko, bet be galo suvaržyta. Savaimingas Lietuvos plėtojimas buvo nutrauktas, ir nutrauktas bloga linke. Kita vertus, jeigu nebūtų Liublino unijos, tai turbūt 1795 metai būtų atėję kur kas anksčiau. Tą dalyką taip pat reikia pripažinti. Tai reikės pasakyti antrame *Lietuvos istorijos* tome. Išties, Liublino unija Lietuvos istorijai labai pakeičia. Ne visos šalys yra patyrę tokius lemtingus istorijos posūkius. Pavyzdžiui, Lenkijai 1795 metai — dar baisesnė data, negu Lietuvai Liublino unija, nes Lietuva, kaip valstybė, vis dėlto išliko, o Lenkijos atveju nieko neliko. Vengrijai XVI a. nuostojas gyvuoti kaip valstybė. Anglijai 1066 m. nukariavus normanai — tai įvykiai, visiškai pakeitę šių šalių istoriją.

— Tiesą sakant, ir unija Lietuva buvo tempiama ke-

lis šimtus metų.

— Nenorėčiau vartoti žodžio „tempinama“. Iš tikrųjų galbūt Lenkijos politikai norėjo tempyti, bet paprasčiausiai jie negalėjo to padaryti. Tempė, bet Lietuva galėjo puikiai atsilaisyti. Bėda kita — kad iškyla Rusija. Aš ir rašau: pusiausvyros tarp Lenkijos ir Rusijos praradimas. Kitaip sakant, Liublino unija Rusijai lėmė kur kas daugiau negu Lenkijai — taip reikėtų vertinti. Kad įvyko Liublino unija, Rusijos indėlis yra didesnis, negu Lenkijos.

— Anglų istorikas Stephen Rowell susizavėjo Lietuvos istorija ir pagrindė Gedimino Lietuvos istorinį fenomeną. Kokia šio fenomeno esmė?

— Stephen Rowell — labai geras anglų istorikas, kuris parašė veikalą *The Lithuania ascending*. Kylanči Lietuva, kuriame nagrinėjamas Gedimino valdymo laikotarpis. Šio knyga — naujausias istorijos mokslo žodis, darbas parašytas pagal pasaulinį lygį, pritraukiant naujus šaltinius, išsprendžiant, tarp kitko, daugelį neaiškių klausimų. Tai yra XIV a. pirmosios pusės epocha. Aš tuo veikalui nemažai pasinaudojau. Tai Gedimino Lietuvos fenomenas — kad gimsta didvalstybė. Galima daug pasakyti, ką S. Rowell išsprendė, bet norėčiau pateikti tik vieną pavyzdį — Kijevo prijungimo klausimą. Gedimino laikais Kijevas iš tikrųjų atsiduria Lietuvos valdžioje: iš pradžių kaip protektoratas, o po to integruojamas į pačią valstybę. Bet šios aplinkybės buvo labai neaiškios, kadangi tik vėlesnių šaltinių užuominomis mes galime konstatuoti, kad Kijevas tapo Lietuvos protektoratu. S. Rowell surado naujų šaltinių, netiesiogiai apie tai kalbančių, bet kurie leidžia vertinti vėlesnius įvykius. Kyla klausimas — o kodėl šie įvykiai tokie? Jie kažką nušviečia. Galų gale tapo visiškai įtikėtinas didelis Gedimino žygis į Kijevo, Voluinės žemes XIV a. trečiojo dešimtmečio pradžioje. Gedimino žygis, konkretizuojamas netgi chronologiškai, pasidaro aiškus ir tikras reikalas. O anksčiau buvo galima tik iš vėlesnių įvykių spręsti, kas vyko prieš tai.

— Kas jums dar paaiškėjo, rašant Lietuvos istoriją?

— Man buvo labai neaiški XV a. antroji pusė. Paimkit ir A. Šapokos istoriją: Kazimiero laikai (1440 - 1492 m.) — perreinalimas laikotarpis. Praktiškai labai trumpas tekstas — tik tai, kas įvyko. Daugiausiai, žinoma, teko peržiūrėti gausią lenkų istoriografiją. Kadangi čia dominuoja lenkiškoji pozicija, reikėjo rasti lietuvišką atsvarą. Aš apskritai neskirstau laikotarpių į reikšmingus ar nereikšmingus. Bet, kas įvyko XV a. antrojoje pusėje, mūsų istorijoje buvo mažai nušviesta. Manęs čia iš tikrųjų laukė daug atradimų, iš kurių pirmiausia paminėčiau politinius pasikeitimus: iki XV a. antrosios pusės Lietuva yra didelė valstybė, o XVI a. pradžioje, nors žemėlapyje yra didelė, bet praktiškai politiniuose santykiuose ji yra silpna. Kas per tuos 50 metų Vytauto mirties įvyko? At-

sakymą, kaip man atrodo, raudau. Lietuva buvo didelė todėl, kad Rusija buvo suskaldyta. O štai Rusija susivienijo ir, žinoma, visos Lietuvos didumas, kaip veiksnys, išnyko. Bet įvyko kitas dalykas: vis dėlto ta Lietuva atsilaukė prieš Rusiją. Lenkų istoriografijoje vienareikšmiškai sakoma — atsilaukė todėl, kad Lietuvą remė Lenkija. Aš nenoriu to paneigti — Lenkijos pagalba iš tikrųjų buvo labai svarbi ir netgi, sakyčiau, reikšminga. Tačiau Lietuvos atsilaukimo esmė ne čia, o kitur. Pagrindinis svorio centras — kad rytų slavų žemes socialiniu požiūriu buvo integruotos. Slavų bajorija įsitraukė į Lietuvos luomines struktūras ir ta integracija tapo Lietuvos stiprumo pagrindu.

Kartais atrodo, kad pagrindinis slavis slavų žemėms buvo vedybos. Voluinės kunigaikščio žentu tapo Gedimino sūnus Liubartas, Algirdas buvo vedęs didžiojo Maskvos kunigaikščio Simono Išdidžio žmonos seserį Julijoną, Serpuchovo kunigaikštis Vladimiras Narsusis vedė Algirdo dukterį Elena. Karatevo kunigaikštis Sviatoslavas vedė kitą Algirdo dukterį Teodorą...

— Nebuvo jokia klūstis artimiesiems santykiams ir tai, kad vieni buvo katalikai, o kiti stačiatikiai?

— Jeigu trumpai reikėtų atsakyti — ne. XV amžiaus stačiatikybės neturėtume tapinti su XIX a. modeliu. XIX a. Rusijos imperijos valstybinę religiją stengėsi primesti, katalikų religiją, kuri neatitiko imperijos užmačių, visai bandoma išstumti. Bet XV amžiuje tie dalykai yra visai kitaip susikūpiję. Nepamirškime, kad XV a. krenta Konstantinopolis ir Rytų Bažnyčios galva praktiškai nieko nebeveikia. Ir tada Rusijai atsiranda autokefališka — tautinė stačiatikių bažnyčia. Nors ji įforminama vėliau — XVI a. pabaigoje, bet praktiškai egzistavo jau nuo XV a. vidurio. O kas tose žemėse, kur valdo Lietuvos Didžioji Kunigaikštija? Čia nėra rusų autokefalijos, čia Konstantinopolio valdžia yra menka. Išėina taip, kad ir autokefalijos nėra, ir praktiškai jokios kitos bažnytinės valdžios irgi nėra.

— Bet LDK turėjo savo metropoliją slavų žemėms.

— Metropolija yra, bet metropolitas nėra autokefalinis, o tik tiktai hierarchas. Praktiškai išėina, kad bažnyčia jokiai stačiatikiškai vyresnybei nepriklauso. O kokia yra stačiatikių bažnyčia? Bažnyčios galva yra ne hierarchas, o pasaulietinis valdovas. Stačiatikių bažnyčia yra neturtinga, jokių būdu jos negalima lyginti su Katalikų Bažnyčia, kuri yra didžiulė tarptautinė korporacija su gausiu turtu. Ką yra stačiatikių bažnyčios globėjas? Lietuvos valdovas katalikas. Tokie, sakykime, paradoksalai. Ir tai vyksta, integruojantis elitis į luomines struktūras. Vadinasi, unijos klausimas iškyla kur kas anksčiau, negu ta unija įvyksta. Ir todėl, žinoma, santykiai su stačiatikių bažnyčia — tai yra tam tikras prisitaikymo ieškojimas ir iš vienos, ir iš kitos pusės. Bet ne visados pavyksta.

Nukelta į 2 psl.

Iteikta Lietuvos Rašytojų sąjungos premija

Lietuvos Rašytojų sąjungoje jau tapo tradicija Trijų Karalių dieną paskelbti ir įteikti metinę šios sąjungos premiją už Komisijos geriausiai įvertintą grožinės literatūros knygą. Ši, kaip ir Rašytojų draugijos, premija — viena garbingiausių literatūrinių premijų, skiriamų Lietuvoje.

Ši kartą Rašytojų sąjungos premiją (2,000 Lt) pelnė poetas Voldemaras Kukulas už pernai išleistą poezijos rinkinį *Aštuoni gėlių vakarai*. Į Rašytojų klubą susirinkusiems rašytojams ir skaitytojams tai paskelbė, karaliaus rūbais pasipuošęs, premijų komiteto pirmininkas Vytautas Girdziuskas, o laureatui ją įteikė Rašytojų sąjungos pirmininkas Valentinas Sventickas.

Pasak žodį tarusio V. Kukulo, premijuoto jo knygos *A-*

Voldemaras Kukulas.

tuoni gėlių vakarai eilėraščių yra dramatiški, skausmingi. Tai iš tiesų rūsti, vyriška poezija, atspindinti ir 2000-ųjų metų sutikusią šiandieninės Lietuvos žmonių nuotaiką.

Literatūrologas Kęstutis Nastopka pridūrė, kad šis V.

Kukulo poezijos rinkinį galima skaityti ir kaip psichologinį romaną.

Rašytojų klube įvykusiame premijos įteikimo vakare užimę pokalbį ne tik apie premijuotą knygą ir jos autorių, jau išleidusį bene šešias poezijos knygas, bet ir apie šiandieninę lietuvių poeziją ir sudėtingą, nelengvą kultūros ir visuomenės padėtį Lietuvoje. Tai ryškiai buvo išreikšta poetės Onės Baliukonytės dvyje, kuri, autorei sutikus, čia pridėdavo. Taip pat Rašytojų sąjungos premijos laureatas V. Kukulas mieliai perdavė *Draugo* šeštadieniniame priede kelis dar niekur nespasautus savo eilėraščius, kurie savo nuotaika panašūs į sudėtus premijuoto knygą.

A. Naujokaitis

Ir žaidžiantis vaikas

Viena temų, pasiūlytų praėjusių metų Poezijos pavasario konferencijai, buvo „Poezija ir intelektas: ar laikas filosofams mokyti iš poeto?“ Į šį klausimą turbūt neįmanoma atsakyti tiesiai. Tačiau jis ir vėl iškilio, skaitant naująjį Valdo Kukulo eilėraščių rinkinį *Aštuoni gėlių vakarai* (Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla, Vilnius, 1999). Išties be galo geliančią ir draugę gyvenimą giliai apmąstanti knyga: Ir vis dėlto taikliausias buvo kolega Vladas Brazūnas, pirmiausia pasigedęs jo žaidžiančio vaiko...

Taip, neropęstingiems žaidimams, smagiems apsimetinėjimams, karnavaliniams kaukių keitimui čia nepalikta vietos. Arba — bet kokia kaukė čia vos ne absoliučiai, tobulai sutampa su veidu: kenciančio žmogaus. Kenciu, vadinasi, esu — patvirtintų ne tik poetas, bet ir šios knygos lyrinis subjektas. O tai, žinoma, nei labai madinga, nei juolab postmodernu. Tačiau — tikrai... Tad ir visagalei reklamai, mūsų „įvaizdžių“ kūrėjai, garbės ar net įtakos vietų dalintojai, šį poeziją būtų kietas išutėlis. Reklamai, jau sugėbanciai sudoroti — tai yra pažeminti ir suvulgarinti — net tokia aukštųjų sferų skraiduolė kaip klasikinė muzika.

(Antai per Lietuvos radijo I programą jau bene pusmetį girdim „smuikuojančią Viktoriją“ ir jos „tryliką rinkinių kurinių širdžių, kojoms ir ausims“). Iki šiol muzika lyg ir budavo skiriama visam žmogui; nūnai, pasirodo, tik atskiroms organams...). O girdint po keliasdešimt kartų per dieną minimą M. K. Čiurlionio vardą, taip pat jau darosi šleikštu, nelyginant nuo kokio Obelių aliejaus. Kuo jis galų galiausiai pavirs: margaspalviu totemu ar tiesiog stulpu turgaus aikštėje? O štai ir lietuvių meilės lyrikos kasė — „sielos palaima, nevarginant akių“. Iš tikrųjų, vargšė ir mūsų lyrika, ir mes, jos kūrėjai...

Tačiau: kas mes? Kur mes? Kokiose eilėse šiandien stovim, ko besitikim? Prie vartų banko, parduodančio auksines monetas (tokio ilgumo eilės gal nusidriekdavo tik pokary prie duonos; tikra kapitalistinė pažanga), ar pensininkų, invalidų, šiaip visokių skurdžių grūstiję prie kontorių ir senelių durų, kur dalijamos kompensacijos už šildymą bei karštą vandenį? Čia jau ne esminis instinktas (kaip teigia

toji pati reklama, piršdama mums naujųjų pirkliųjų pamėgtus „Nijolės“ kailinius), o esminis pasirinkimas: su kuo? Su dvasios ubagais ar kūno neigalijais... Tačiau ir vieni, ir antri — likimo elgetos. Mes, poetai, taip pat... Ką ir kuriems čia galėtume — turtume — privaletume kompensuoti savo eilėraščius? Tiesiog — pamėginti užpildyti šią visą, atrodą, gilejančią prarają, kuri iš tikrųjų — tik dar viena iš daugelio žmoniškųjų iliuzijų. Ir su žodžiais čia neišsiversi. Tik su teisybės auksu. Tačiau iš kokio švino dar įstengtume jį išgauti? Iš paties gyvenimo! Šio vienintelio sunkaus ir blausaus metalo, kuris buvo, yra ir bus prieinamas poezijai iki pasaulio pabaigos. O galbūt — ir jam pasibaigus. Nes Anapus, tikiu, taip pat laukia apšviesto gyvenimo, tik jau daug skaidresnio ir subtilesnio nei čia. Daug lengviau paverčiamo saulėtąja Dvasios substancija...

Čia jau galėtume prabilti ir apie kūrybos alchemiją, jos baltąją magiją, paslaptingiau-

sias — transformuojančias, perkeičiančias — galias. Arpė kūrėjo vidinės patirties vertė bei kaina. Tačiau — kam? Žinantys — žino ir taip, nežinantys — dar sužinos. Klek vienam ateis metas pajusti, pasak Zentos Maurinos, amžinybės ilgesį ir žvaigždžių melodijas. Arba — materializuoti angelą, kaip savo aukščiausiąjį, šviesiausiąjį Aš... Taigi ne tiek gausinti „intelektualinius produktus“, kiek skieisti šviesos teologiją, kurią jau ne vieną šimtmetį ar net tūkstantmetį diegia pasaulio didieji menininkai.

Tad kaip „smuikuoją“ nūnai V. Kukulas? Sunkiai. Skausmingai. Iš paskutiniųjų... Jo eilėraščių iš tikrųjų švino blausumo, pelynų kartumo ir penų spalvos. Ir jo naujoji knyga nuo pradžios iki pabaigos kupina egzistencinių sukrėtimų ir „žemės drebjimų“, vidių lūžių, po kurių žmogus jau turetų keistis iš esmės. Jei ne skaitantysis, tai rašantis tokiais eilėraščiais — tikrai... O šiaip *Aštuoniems gėliams vakarams* gal labiausiai tiktų

Laukiam pavasario... Nuotr. Vytauto Maželio

Voldemaras Kukulas

*Nujuodink mano atmintį, mirtie,
Tada galbūt išties laimingas mirusiu.
Laimingas mirsiu. Nemeluok, viltie,
Kad ten ką nors nežemiška patirsiu.*

*Aš noriu būti laimingas, ne daugiau,
Žinodamas, kad niekad nepabusiu
Nei kurmiarasiu, nei bite. Baigiau
Kelionę. Žemę nebebūsiu.*

*Rimau kaip pirmokas. Specialiai.
Pradžios — dar iki atminties — ilgiuosi,
Nes banalybėje, kažkur giliai,
Yra pati tiesa. Ir jos tūkusi.*

*Aš noriu mirti lig galo. Visados.
Negrįžamai. Be jokių abejonių,
Kad šit — dvasia, vėl šit, kitados
Gyvenus. Jokių ašarų, deponių.*

*Užvis geriausia dingti be žinios.
Ir lig mirties gyventi taip, kad niekas
Nepastebėtų, jog dingai. Žinos
Tada apie tave tik tavo miegas.*

*(Šit, rimo klaidą padariau. Grįžtu
Iš juodraščio eilėraštin. Tai reikėtų,
Kad ir gyvenimui.) Todėl nirstu,
Kad kažin kas ir apie mano mirtį vaikšto.*

*Smulkmeniškas lietus. Ir įkryrus. Tačiau atspėti,
Kada prasideda pavasaris ir baigiasi žiema, vis viena
negaliu.*

*Gamtą taip pat suklūsta, ir dažniau nei mudu
Manydavom. Suklydo ji, mus kurdama, o dar labiau —
suviedama mus.*

*Smulkmeniškas ir įkryrus lietus, tačiau fontanai
Neveikiantys be jo atrodytų apleistais, vienišais, negu yra.
Taip kalbasi gamta: vanduo su vandeniu, ugnis su skliauto
Žvaigždėm taip kalbasi. Tik mus gamta iškreipia, suklūstoja
ir užmiršta.*

*Per visą amžių lyg sulytas, o pasaulis
Tiktai pro lietu, tik pro riko šydą išryškėja. Ir esi
Lyg tas neįveikiantis fontanas, dirbtinai gavinamas. Ir klysta
Žmogus, pakludamas gamtos vaikui. Ir lietus — tik
kreivas veidrodis, atspindintis mus...*

*O, miesto medžiai, miesto medžiai — vargai, nudžiūvę,
Lietus neatgaivina jų, tik dar labiau nuplikina rūgtim...
Ir jie gamta suklūdo, kurdama mus, tai dabar ji išlo klaidą,
Tarp mūsų sprogdama nuodingais purvais. Tačiau kas
išgelbės suklūstotus?*

Antonino Artaud žiaurumo teatro pavadinimas, nors čia, kaip minėjau, ir visai nevaidinamas — bent jau banaliaja, vulgariaja šio toдіio prasme. Tai yra — čia niekur nesistengta atrodyti, o vien būti. Taigi visai priešingai, nei šiandien moko, kad ir naujoji evangelija pagal Stilių (Dienraščio Lietuvos rytas leidžiamas karnavalinis, saldus žurnalas su erotikos prieskoniais. Red.) Nei stengiasi įteigti kokį vienadienį televizijos „žvaigždę“ ar „šou“ verslo vištą. V. Kukulo poezija buvo ir liko rūsti, vyriška, netgi, sakysčiau, žemiškai raumeninga. Nes be raumenų — kūno ir sielos — nepasigursimi nei su gyvenimu, nei su mirtimi. Valdas grūmėsi, ar nugalėjo? Dar vienas klausimas be atsakymo, kaip ir dera poezijai. Vieniškai būtis, realybės auginti, o ne televizijos serialų, muilo operų ar reklamos klišių standartinei, dirbtinei gražuolei.

Bet — visai nukraujavusi sausio 4-ojos šviesa. Atrodytų, jokios prosvaitės Lietuvoje, Vilniuje, Olandų gatvėje, čia susirinkusių žmonių sielose (Autori turi galvoje š.m. sausio pradžioje nusifotografavęs poeto Algimanto Baltakio sūnų Saulių. Red.). Visus peršmelkęs ne tiek ledinis žiemos lietus, kiek tikras egzistencinis šurpas, metafizinis drėbulys. Ir tas totaliai viską užgojantis, bet niekaip neatsekamas: kodėl?

Taigi, poezija, ar dar išmokysi pralinksmėti, pradžiugini šį staigą be nieko likusį kodikį? Kaip tų daryti? Tie-

siog teigdama gyvenimą, kompensuodama jo baisų vidinį šaltį savo gyvybine šiluma, savo sistrų karščių? Ar vėl iš naujo mokymasi žaisti pati? Ne vaidindama intelektualią, gal net genialią, o tiesiog — mokymasi žaisti kaip būti. Gal net su mirtimi, bet — linkamsi, valikiškai, vaikiskai.

O pabaigai — ne garsiai, įkyriai smuikuojančios, o vis tyliai kalbančios Viktorijos Daujotytės trys sakiniai iš netikėtai tarp senų pernykčių popierių aptiktos jos esė apie Stasio Jonaišo lyriką. Taigi: „Neturime nieko — tik gyvenimą. — nuo gimimo iki mirties. Tik atodūs — lyg ir nieko nėra, bet kažkas vis dėlto yra. Poezijos būtis tarpas: tarp Nieko ir Kažo...“

O šiame tarp — ir mes visi. Ir tasai dar taisiantis įvykis. Tad atsidusim — ir vėl kilkim gyventi. Rašyti eilėraščius. Leisti knygas. Net po pasaulio pabaigos.

Onė Baliukonytė

ISTORIJA TURI PASAKYTI

Athelta iš 1 psl.

— Asmenybės vieta istorijoje — istorikų amžinų diskusijų klausimas. Koks jaus padidėjęs?

— XIX amžiuje, nors vystėsi mokslinė istoriografija, dar iš kronikų buvo paveldėta liekana — asmenybės yra labai sureikšminamos. Ir, žinoma, valdovų charakteristikos uti-

ma neproporcingai didelė. Vietą ir kartais istorijos įvykiai

traktuojami kaip jų norų ar sugebėjimų išraiška. XIX a. istoriografijoje jaučiamas istorinis lemtingumas. XX amžius, reaguodamas į šiuos reliktus, iškeldamas istorinį procesą į suvokimo viršūnę, nuėjo priešinga linkme ir prasidėjo asmenybių ignoravimas. Jeigu žvelgsime, tarkim, į keturis Lietuvos istorijos šimtmečius iki Liublino unijos, vis dėlto jau pati visuomenės struktūra buvo tokia, kad valdovas lėmė labai daug. Nori nenori reikia atsakyti, ar pirmasis asmuo valstybėje jam suteikiamomis galimybėmis tinkamai pasinaudojo, ar sugebėjo jas įvertinti. Todėl, žinoma, reikalinga ir didžiųjų kunigaikščių charakteristika. Bet jokių būdu nenuveinant archaiską linkmę, kad viską lemia vien didysis kunigaikštis. Čia irgi labai

sunkus uždavinys, ir aš nežinau, kaip man pavyko jį išspręsti. Reikėjo parodyti, kaip valdovas suvokia vykstančius procesus ir kaip įsijais sugeba pasinaudoti. Tam perprasti reikėtų labai daug laiko, kurio aš neturėjau. Vadinasi, ir mano sprendimai galbūt yra skuboti. Stengiausi pateikti ir Mindaugo, ir Gedimino, ir Algirdo, ir Kęstutio, ir Vytauto Didžiojo charakteristikas. Kur kas mažiau visuomenė domisi valdovais po Vytauto, tačiau šių valdovų charakteristikos, manyčiau, jos irgi reikalingos.

— Paprastai sakoma, kad Lietuvoje įsigalėjus ponų tarybai, buvo apribotos didžiojo kunigaikščio teisės ir galios. Ar iš tikrųjų taip?

— Didžiojo kunigaikščio rankose dar buvo sutekta labai didelė valdžia, ir XVI amžiuje — taip pat. Bet kokia gi esmė? Juk didysis kunigaikštis sėdėjo ne Lietuvoje — jis buvo ir Lenkijos karalius. Vadinasi, jo intervencija į Lietuvos įvykius buvo atsitiktinė — valdovai Lietuvos reikalus sprendė tik priekokomis. Šiuo atveju noriu atiduoti duoklę Zigmantui Senajam, kurį tiek, kiek iš literatūros pažinau, aš labai aukštai vertinu. Zigmantas Senasis buvo ne tik protingas, bet dar ir darbštus žmogus. Matot, valdovas gali ir dirbti, ir nedirbti — jis turi tikrai pasirinkimą. Zigmantas Senasis dirbo — tai valdovas-darbininkas. Ir todėl jo sprendimai, nors jie irgi buvo priekokomis priimami, buvo lemtingi. Ir priešingai, jo sūnus Zigmantas Augustas buvo tingynis, ir savo pareigas žiūrėjęs atmetinėti. Ir tai, kad įvyko Liublino tragedija, turbūt yra ir Zigmanto Augusto tingumo išdava.

— Jam tikriausiai labiausiai rūpėjo ne valstybės, o meilės reikalai — prisiminkim meilės romaną su Barbora Radvilaite.

— Tai tik epizodas. Bet meilė galėjo būti ir dirbant, ir nedirbant. Zigmantas Senasis irgi toli gražu nebuvo ištikimas vyras, bet vis dėlto tai netrukė valdyti valstybės. Zigmantas Augustas labai linksmas leido laiką ir į valdovų priedermes žiūrėjo, kaip į kažkokią prievolę, trukdantią malonumus. Aš nežinau, ar taikliai ji charakterizavau, bet, mano požiūriu, yra toks.

— Lietuvos valstybės istorijoje mažai buvo taiklių periodų — karai vykdavo nuolat. Kariniam tekdavo praeiti tikėtančius kilmės metrus, po to stoti į mūšį, užimti pilis ir pan. Kaip jie ištvėdavo tokius sunkumus?

— Ar žmogui gyventi yra lengva? Sutikim, kad gyvenimas yra sunkus. O kas yra istorija? Tai yra žmonių gyveni-

mai. Žmonės visados gyvena sunkiai. Vadinasi, visa istorija — tai yra sunkaus gyvenimo istorija. Galiausiai sakyti: jeigu šiandien yra blogai, tai anksčiau buvo dar blogiau. Bet gyvenimas po truputį gerėja, ir istorija gerėja. Bet, matot, žmogus labai greitai pripranta prie to, kas yra geriau, ir nepasitenkina tuo, ką turi. Tai dėsninga, ir nereikia už tai jo kaltinti. Tai yra tas variklis, kuris verčia žmogų gerinti savo gyvenimą.

Istorija irgi turi tai parodyti. Aš lyginu savo vaikystę ir senatvę: mano vaikystėje pasaulis vis dėlto toli gražu nebuvo pasiekęs to, ką mes turim šiandien. Šiandien mes galim piktintis, kad Jungtinės Tautos nieko neveikia, neužkerta kelio neteisėboms, žudynėms. Bet jeigu visuomenėje nėra tolerancijos ir yra režimai, kurie susidoroja su savo valdiniais, tai jau laikoma nenormalia situacija. Nors, žinoma, tokioms didelėms valstybėms kaip Kinija ar Rusija jokios sankcijos netaikomos. Bet vis tiek jau dedamos pastangos, kad būtų sutramdyti režimai ir pan. Mano vaikystėje to nebuvo. Jeigu koks nors režimas šauda žmones arba jeigu viena šalis užpuola kitą, buvo normalu, nes daug kas kariavo. Agresija buvo norma. Aš nenoriu pasakyti, kad šiais laikais nėra agresijos. Bet kiekvienas agresorius susiduria su atsvara, jam gali tekti atsakyti už padarinius. Mano vaikystės metais jam nereikėjo apie tai galvoti. Bet tai visos buvusios istorijos palikimas. Ir LDK istorija, deja, yra tos liūdnos istorijos dalis su karjais, priespauda ir visa kita. O LDK ar ne agresoriai sukūrė? Ir aš tai sakau, bet, žinoma, galbūt daug kam tai nepatiks. Bet reikia tai pripažinti.

— Pasak Jūs, jeigu ne Lietuva, šiandien tikriausiai nebūtų tokių valstybių, kaip Baltarusija ir Ukraina. Tai, kad Lietuva atplėdė šias žemes iš Rusijos ir tai, kad jose atsirado dvi tautos ir valstybės, laikote istoriniu Lietuvos nuopelnu.

— Taip, jeigu Lietuvos valstybė nebūtų užvaldžiusi žemę, žinoma, nebūtų atsiradusios atskiros tautos. Būtų viena — rusų tauta. Žinoma, baltarusiai ir ukrainiečiai turi dėkoti Lietuvai. Bet aš esu ir pažymėjęs, kad tai yra skriauda Rusijai — pusę jos teritorijos buvo atplėta. Aš nesakan, gerai tai ar blogai, sakau, kas įvyko.

— Ar nemanot, kad atliekamu laiką rašot svarbiausią savo gyvenimo knygą?

— Labai sunku pasakyti, kas yra svarbiau. Aš jau dirbu Istorijos institute, antraiilninku dirbu Vilniaus universitete. Mums leidžia kažką patiemis planuoti, bet, jeigu užsiplanavai — reikia padaryti. Aš dar nesu atsiskaitęs už Pirmąjį Lietuvos Statutą, prie kurio jau daug metų dirbu. Reikia paskutinių tomų parašyti, pirmiausia šitas skolas sumokėti. Žinoma, darbas prie Statuto mano labai padėjo ir rašant Lietuvos istoriją. Deja, Lietuvoje Pirmojo Statuto nuorašų nėra: vienas yra saugomas Rusijoje — Šanki Peterburge, o antras — Vokietijoje. Visi kiti — Lenkijoje.

— Ar nespūnojęs istorinių sapnų?

— Žinot, ne. Aš sapnuoju tai, kas buvo jaunystėje, bet tie sapnai yra sunkūs. Tokie sapnai mane persekioja. Kažkoks amžinas prisiskolinimas.

Kalbėjosi Jonas Albertavičius

Lietuvės grafika prie Meksikos įlankos

Pastoviai Rygoje gyvenanti dailininkė Nelė Zirnītė 2000-ųjų metų pradžioje lankė savo motiną ir patėvį, Elena ir Vinčą Žebertavičius, gyvenančius Sunny Hills, FL. Šios viešnagės metu, Panama City mieste, patioje Meksikos įlankos pakrantėje, The Gallery of Art galerijoje (36 W. Beach Drive), buvo suruošta jos veliausių grafikos kūrinių paroda, kuri truko lygiai dvi savaites, nuo sausio 14 d. Buvo eksponuota apie 40 įvairaus dydžio paveikslių.

Nelė Zirnītė (pavardė taria ma su kirčiu ant pirmo skiemens) yra jau daug pasiekusi dailininkė-grafikė, garsėjanti ne tik Baltijos kraštų sostinėse, bet ir kitose Vakarų Europos valstybėse, o taip pat Rusijoje ir JAV. Gimusi 1959 metais Žemaitijoje, Latvijoje, kaimo, Akmenės raj., studijavo Vilniuje 1978-1982 m. Meno institute, kurį baigusi, 1983-1984 m. grafikos studijas gilinio Rygos Meno akademijoje. Čia susipažino su irgi dailininku-grafiku Andriumi Zirnīčiu (Andris Zirnītis). Šeimą sukūrė 1981 m., turi jau 18 m. dukterį Levutę, kuri irgi ruošiasi meno studijoms. Nelė gimtojo kaimo vardą pabrėžia, nes, apie ją rašantys latvių meno kritikai, žymėdami biografinius faktus, nepamiršta pabrėžti, kad latvių kaimo lietuvaitė atsidūrė patioje latvių sostinėje...

Tarp 1986 ir 1999 m. buvo surengta 12 Nelės kūrinių individualių parodų Vokietijoje, Latvijoje, Estijoje, Lietuvoje ir JAV. Tarp 1984 ir 1998 m. už savo kūrybą ji buvo aštuonis kartus apdovanota įvairiomis premijomis. Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje ir JAV (pvz., Vilniaus Meno institutas 1984 m. ją premijavo kaip geriausią metų iliustratorę).

Po jos personalinės parodos, pavadintos mums keistokai skambiančiu vardu „Nešėjas“, Rygos galerijoje (toks, pabrėžtasis, galerijos pavadinimas), didžiausiam Rygos dienraštyje Diena. 1998.12.05 laidoje, meno kritikė Rūta Muizniece tarp kitko rašė:

„Nelė Zirnītė į latvių grafiką atėjo 80-tų metų pradžioje (...) iškart atkreipdama į save dėmesį filigraniniu ofseto atlikimu. Kruopščiai, iliuzoriškai, detalizuotai, išdirbdama kiek-

vieną formą, ji mažo formato kompozicijose sugebėjo sutalpinti psichologiškai gilią, žmogaus gyvenimo esmę ir būti apibendrinančias temas. Dailininkės talentas ir darbštumas tiesiog nepaprasti ir jos pasiekimų kelią paženkliną jau Vilniaus Dailės instituto paskirtas geriausios metų piešėjos titulas...“

Nelė Zirnītės kūrinių yra išsigiję šios meno institucijos: Art Museum Arsenal, Ryga, Latvija; Art Fund, Maskva, Rusija; Valka Museum of Local Studies, Valka, Latvija; Art Museum of Arizona University, JAV; Eksjo Museum ir Alma Low Museum, abu Švedijoje.

Po jos dailės personalinės parodos Kaiserslautern, Vokietijoje, 1999 rudenį, meno kritikė Isabelle Girard de Soucanton, laikraštyje *Die Rheinische Post* (1999.11.26) rašė:

„Tas, kas bando išvelgti į jos (dailininkės) sielą, į jos galvosenos ir jausmų struktūrą ir jos vizijų gijas, visa tai ras jos paveiksluose. (Savo kūriniuose) ji pristato mums ne tik save, bet parodo ir mus pačius, mūsų ilgėjimą egzistuoti tarp dangaus ir žemės, ar veikiau į visa tai įsilieti (...) — toks yra jos įvaizdžių efektas, gilesnis pažinimas savęs ir (mus) supančios gamtos.“ Pakalbėjusi apie Zirnītės baigtas meno studijas, recenzentė dar pastebė: „Graviūras atlikdama su plonom (ar jautriomis) adatele, ji sukuria mistiškąs gėles, šėšėlio ir linijų atmosferą savo mintims suformuluoti“.

Kurie čia, Sunny Hills, turėjome progą su dailininke keletą valandų kartu praleisti, apie graviravimo darbą ji ilgai, kantriai, vaizdžiai pasakojo, net ant grindų kilimo atsiklaupusi, įsivaizduotą vario ar cinko plokštę „pasidėjusi“, įsivaizduotą graviravimo adatę rankoj „laikydama“. Stebint ir klausantis, mintyse kilo vaizdai tapytojų, matytų dar dienraštyje Diena. 1998.12.05 laidoje, meno kritikė Rūta Muizniece tarp kitko rašė:

„Piešiančių stebimus vaizdus ar žmones. Koks lengvas jų fizinis darbas, palyginti su grafikų! Nors kūrybos procese ir grafikai kūrinius turi užbaigti, nuo raizinių perkelę

Vaikų piešinių iš Lietuvos paroda, vykstančią Lietuvių dailės muziejuje Lemonte, atidarant: kalba JAV LB Kultūros tarybos pirmininkė Marija Remienė. Nuotr. Jono Tamulaičio

ant popieriaus ar kurios kitos medžiagos.

Kaip pradžioje minėjau, paroda tęsėsi dvi savaites. Dailininkė ir jos artimieji pasakojo, kad lankytojų galerijoje nestigo kiekvieną dieną, ypač vakarais, žmonėms užbaigus darbus. Kai kurie lankytojai grįžo po keletą vakarų. Atsilankė ir Panama City meras Jerry Clemons su žmona Barbara.

Dauguma Sunny Hills lietuvių parodą lankėme jos atidarymo vakarą, sausio 14-tą, o kai kurie ją gerėjosi ir pakartotinai. Nelė Zirnītės grafika išties spalvota, jos švelnios, raminančios linijos, fantastiški daiktai ir moterų įvaizdžiai, ir daug daugiau. Mano akys ir širdis čia regėjo kažką tarp Čiurlionio, Šimonio ar Galdiko, ir dar nežinau kurio, ar kurių.

Pabaigai pasigėrėkime keletu patios dailininkės mintčių apie kūrinių gaminimo procesą ir jos filosofiją:

„Ši ekspozicija, tai kelių kūrybos periodų darbų rinkinys, kuris skiriasi stilistiniu ir techniniu atžvilgiu. (...) Kiekvienas atspaudas yra unikalus

ir vienintelis. Tapoma ant metalo plokštės (vario ar cinko), nuo kurios atspaudžiamas atspaudas ant popieriaus. Prieš tai popierius yra mirkomas vandenyje, daugelį kartų tapoma ir spausdinama nuo plokštės, kol sluoksnis po sluoksnio popierius apauga spalvų improvizacija ir tokiu būdu pasiekiamas rezultatas. Kiekvienas spalvų sluoksnis skirtinga dviasios būsenos. (...) Visa tai sunkus rankų darbas, kurį nuo pradžios iki galo veikia pats autorius. Meno kūrinyje, kaip tavo bendradarbių, prisiminimas, ar ateities vizija, kurioje užsifruoti

žodžiai, garsai, jausmai, kuriuos kiekvienas iš mūsų suprantame savaip. (...) Kiekvienas daiktas turi savo prasmę ir šviesią pusę, bet Goethes žodžiais tariant, reikėtų mokėti pažvelgti į jį iš viršaus. Lyginant mano kūrinių su patalpa, kurios raktai pas mane, paprastai duris palieku praviras ir džiaugiuosi kiekvienu pakeitimu. Kompoziciją kuriu taip, jog pravertus duris kviečiu kvieštų užteiti, net ir tada, kai mano kambarys nudažytas vienokia spalva, paliekama galimybė matyti ji kitokią. (...)“

Alfonsas Nakas

Z. Kazėno plakatai

Vasario 16-osios parodoje, Čiurlionio galerijoje, Čikagoje

„Apie Zino Kazėno įnašą į plakatų kūrybą“ rašė Lietuvoje jau buvo rašyta mūsų spaudoje: Kazėnas reklaminių fotoplatatų Lietuvoje pirmtakas, pradėjęs juos kurti dar

sovietiniais laikais, turintis savo diapozoną per 80 vienetų.

Vykstant Kazėno plakatų parodai Čikagos Čiurlionio galerijoje (vasario 11-23 d.), verta trumpai pažvelgti į plakatą, kaip meninės išraiškos žanro, vystymąsi meno istorijos fone.

Svarbiausiais meninio plakato pradininkais yra laikomi Toulouse-Lautrec ir jo bendraminčiai dailininkai, pradėję piešti meniškai apipavidalintus skelbimus XIX šimtmečio antrojoje pusėje. Tad meninio plakato istorija labai trumpa, nesiekianti nei dviejų šimtmečių. Ji vystėsi Vakarų Europoje, vėliau Amerikoje, eidama koją su tuometiniais taikomosios grafikos ir dailiojo meno naujaisiais sąjūdžiais — Art Nouveau, kubizmu, futurizmu, dada, konstruktivizmu ir kitais. Lietuvų meninio plakato banga pasiekė XX amžiaus pradžioje. Juos kūrė M. K. Čiurlionis, Petras Rimša, Antanas Žmuidzinavičius. Nepriklausomoje Lietuvoje daug įtakos plakato kūrybai turėjo 1922 metais įsteigta Kauno Meno mokykla. Jau 1937

metų Paryžiaus moderniojo meno ir technikos parodoje buvo eksponuoti Adomo Galdiko, Mstislavo Dobuzinskio, Vytauto K. Jonyno ir kitų mūsų dailininkų plakatai, laimėję ten reikšmingų žymenų. Sovietmečiu pagrindiniu plakato užsakytoju buvo valstybė. To nepaisant, pokario metais išaugo nemažas būrys originalių plakatų kūrėjų, kaip Gedminas, Grabauskaitė, Kaušinis ir ypač Juozas Galus, kuris laikomas pačiu kūrybingiausiu to laikotarpio plakatų kūrėju ir kuris kartu su A. Gedminu išleido monografiją *Lietuvos plakatas*.

Iki šio laikotarpio meninio plakato kūrėjų labiausiai pamėgta technika buvo grafika — litografija, poligrafija, medžio bei lino raiziniai. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje atsirado naujas variantas — fotoplatkatas. Jo pirmtaku Lietuvoje, kaip minėta, laikomas Zinas Kazėnas. Menotyrininkė Eglė Jaškūnienė rašo: „Pirmasis ir ilgą laiką vienintelis fotoplatkato puoselėtojas buvo Zinas Kazėnas... Tuo metu (aštuntojo dešimtmečio pradžioje) fotografuoti ansamblius 'natūroje' buvo neįprastas dalykas, todėl žmonės mielai, su dideliu entuziazmu pozuodavo, negailėdami laiko ir energijos“ (*Draugas*, 2000, vasario 5 d.).

Žvelgiant į Zino Kazėno šioje parodoje eksponuotus darbus ir žinant, kokiose sąlygose jie buvo sumanyti bei įgyvendinti, jautiama šio kūrėjo drąsa, veržlė bei kūrybiškai nusiteikusi pradininko asmenybė. Kaip visur, pirmieji žingsniai beveik visada susiduria su nepalankių sąlygų, nesupratimo, atšiaurumo kietasprandiskumu. Žengiančiam tuos žingsnius, tenka irtis, kaip sakoma, be kompos, burių, variklių. Bet stipriai šviečianti vizija ir nepalaužiama energija duoda nelauktų rezultatų, kurie dažnai lieka kelrodžiais ateinančiom kartom. Maždaug tokia savi mone turėjo būti apsiginklavęs ir Zinas Kazėnas, kai pradėjo svajoti apie reklaminių fotoplatatų kūrybą, dar nepasibaigus sovietmečio slo-gučiui.

Seniai atsisakęs trafaretų, kuriais pasizymėjo visiems įkyrėje visagalės valdžios šūkiai bei jais dekoruojamos afišos ir plakatai, Zinas po truputį krypta į tais laikais uždrausto vaisiaus — produktų — reklamą. Mums, varizmui, dada, konstruktivizmui ir kitais. Lietuvų meninio plakato banga pasiekė XX amžiaus pradžioje. Juos kūrė M. K. Čiurlionis, Petras Rimša, Antanas Žmuidzinavičius. Nepriklausomoje Lietuvoje daug įtakos plakato kūrybai turėjo 1922 metais įsteigta Kauno Meno mokykla. Jau 1937

Zinas yra visapusiška asmenybė, sugebanti įjungti į savo meną įvairių specialybių bei technikų patirtis. Jis ir dailininkas-tapytojas, ir kūrėjas, ir fotografas, ir spalvotos fotografijos Lietuvoje pirmėvis. Jis ir spaustuvinės technikos žinovas, na, ir geras vairuotojas, sugebąs per naktį išspausdinti plakatą ar lankstinuką ir ryte išvežioti jį po kraštą.

Zino įvairiaspalvė asmenybė anksti suprato ir plakatų meno keliarūšiskumo aspektą. Šioje parodoje kabo jo pirmieji darbai, reklamuojantys kultūrinius renginius — koncertus, parodas, tautinių šokių šventes. Fotodokumentacija čia išryškėja, kaip svarbiausias kūrinio elementas. Greita jo švyti spalvų, plėmų ir linijų estetika, taip pat viliojanti žmogų į koncertų bei parodų sales. Nuo Sajūdžio laikų visa savo būtimi Zinas imasi savo kūryboje pabrėžti politinio gyvenimo momentą. Šios plakatuose žeri Sajūdžio gyvybiškieji epizodai, iš kurių trykšte trykšta energija, entuziazmas, kilnių išpareigojimų prasmė, siekiant tautai laisvės.

Plakate sumanumo ir taiklumo reikalaujama ne vien kūryboje ir vaizde, bet ir žodyje. Žodžio vieta ir sverba plakato ribose visai kitaip suvokiama, negu kituose spauidiniuose. Čia negalima būti žodingam. Plakato žodis turi būti lakoniškas ir tikslus. Tokį žodį surasti net ir poetai ne visada pajėgia. Užuot daugelio eilėraščių, čia tenka viską išsakyti viena eilute, arba dar geriau — vienu žodžiu, smingančiu tiesiai į patį taikinio širdį. Kaip plakato vaizdas ar kūryba, taip ir žodis turi užgriebti paties esmingiausios temos bruožus. Tam reikia aiškios nuovokos bei tikslios krypties pajutimo, kuris sugebėtų atsisakyti nereikalingų priedų ir eiti prie pačios esmės. Klasika yra tapęs Zino Kazėno plakatas apie trispalvę mojuojančią mergaitę, pakeltą virš sovietiskais šalmis apsišarvavusių kareivių būrio. Įrašas viršuje: „Lietuva, Tu man viena“.

Plakatų menas ne kiekvienam fotografuojančiam, rašančiam, ar kuriančiam estetiniui kūriniui, lengvai prieinamas. Jis panašus į filmų meną, kur susikaupia daug kitų menų — fotografija, judesys, muzika, garsai, tyla — kuriuose išryškėja universalios gyvenimiškos kūrėjo sąvokos. Zinas Kazėnas sugeba gerai dirbti atskiromis meno technikomis ir moka jas jungti į vienį, kuris jau išeina iš vien estetinio meno kūrinių ribų ir tampa paties gyvenimo atspindžiu.

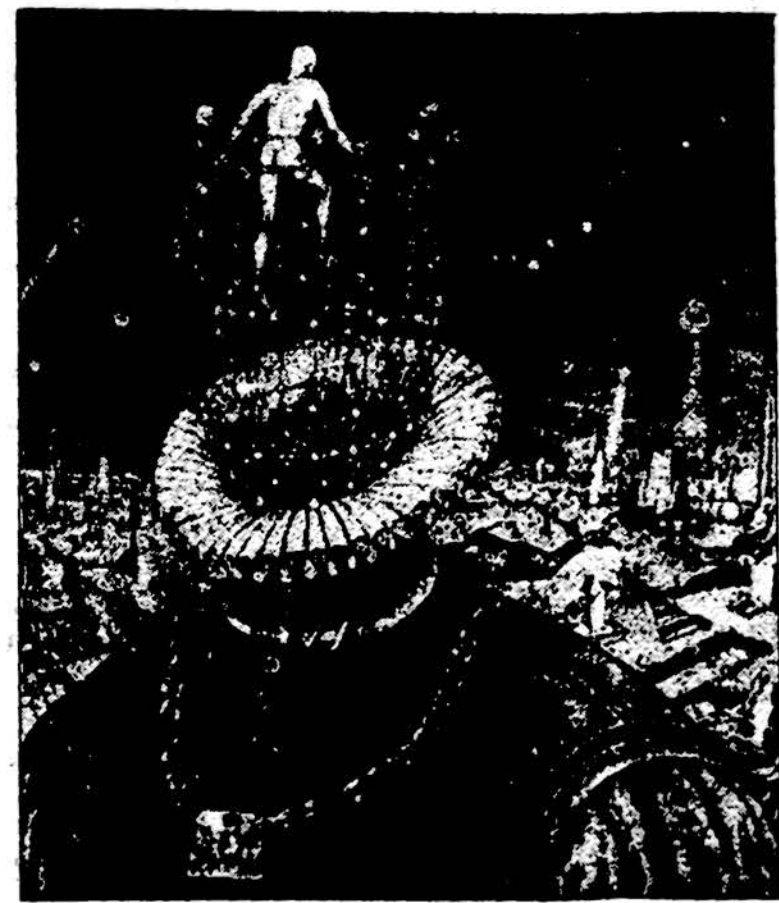
Algimantas Kezys

Dail. Nelė Zirnītė. „Maidla“.

Dailininkė Nelė Zirnītė.

Dail. Nelė Zirnītė. „Valdovas“.

Čiurlionio galerijoje Čikagoje (Jaunimo centro patalpose) Vasario šešioliktosios proga suruošta Zino Kazėno fotoplatatų paroda. Čia matome būrelį parodos lankytojų atidarymo metu. Nuotr. J. Tamulaičio

Leidiniai

Nauja knyga apie 1941 m. birželio įvykius

Šių metų pradžioje Lietuvos knygynuose ir bibliotekose pasirodė istoriko dr. Algimanto Liekio stambi 432 puslapių monografija *Lietuvos laikinoji vyriausybė (1941.06.22 — 08.05)*. Ją išleido *Lietuvių tautos* serijoje. Knygoje daug dokumentų iš Lietuvos ir JAV archyvų, gausu žinomiausių sukilėlių ir Laikinosios vyriausybės narių nuotraukų, pateikiamas archyvuose esančių dokumentų sąrašas apie Birželio sukilimą. Laikinoji vyriausybė ir kt. Tai pirmoji tokio pobūdžio gausiai dokumentuota knyga Lietuvos istoriografijoje. Spausdiname mūsų laikraščio korespondento Algimanto A. Naujokaicio pokalbį su naujosios knygos autoriumi dr. Algimantu Liekiu.

— **Nemaža knygos dalį, atrodo, parašė praėjusių metų rudens pradžioje, būdamas Čikagoje, Lituanistikos tyrimo ir studijų centre?**

— Taip, nes centre saugoma nemažai dokumentų apie Birželio sukilimą ir Laikinosios vyriausybės veiklą. Už sudarytas sąlygas nuvykti ir susipažinti su tais dokumentais esu pirmiausia dėkingas meno centro vadovui prof. Jonui Rackauskui, istorikei Skirmantei Miglinienei ir kitiems tautiečiams.

— **Kokius tikslus turėjote, imdamasi rašyti šią knygą, ką naujo joje išdėtė?**

— 1941 m. Birželio sukilimas ir Laikinosios vyriausybės veikla buvo, ir iš dalies tebėra, tarp labiausiai juodintų ir juodinančių mūsų tautos ir valstybės istorijos puslapių. Tad jaučiau pareigą pasidomėti, kas iš tikro teisis. Kita vertus, jau esu parašęs keletą knygų iš mūsų tautos išsivadavimo kovų. Taip ir priešau prie Birželio sukilimo ir Lietuvos Laikinosios vyriausybės (LLV). Remdamasis įvairiais šaltiniais, įsitikinau, jog pagrindinis sukilimo organizatorius ir vykdytojas — Lietuvos aktyvistų frontas (LAF) buvo masinė, beveik visas antisovietinio pogrindžio jėgas, lietuvių sluoksnius apjungusi, organizacija, turėjusi tikslą ginkluotu būdu atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę ir kad LAF nebuvo užsienio valstybės diversantų organizacija. Nebuvo sveikintų statytinė ir Laikinoji vyriausybė — ji išreiškė lietuvių tautos siekius — atkurti nepriklausomą valstybę, kurių vyrautų laisvė, lygybė, visiems žmonėms būtų garantuota ekonominė gerovė. Laikinoji vyriausybė nemažai atliko, išsaugant mokslo ir švietimo institucijas, sušvelninant okupacinį režimą, tikėjimą nepriklausomybės atkūrimu ir t.t. Apskritai, LLV padarė daug, palyginti per trumpą — šešių savaičių egzistavimo laiką, kol okupantai privertė nutraukti Laikinosios vyriausybės veiklą. Bet ji buvo bejėgė, pavyzdžiui, sustabdė vokiečių vykdomą žydų genocidą — okupantai jau pirmąją dieną buvo pareiškę, kad nei lietuvių vyriausybė, nei lietuviškosios savivaldybės nesikišų į vokiečių organizuojamas akcijas prieš žydus, nors jie, kaip ir lietuviai, lenkai ir kiti, buvo tos pačios Lietuvos piliečiai. Tad ir šandieninės Lietuvos vyriausybės

Dr. Algimantas Liekis.

turėtų pasirūpinti, kad būtų okupantai atsakyti už visas piktadarybes mūsų krašte, o taip pat ir tie lietuviai, kurie padėjo jiems vykdyti savo planą — išnaikinti žydų tautą. Okupantų vokiečių organizuotas ir vykdytas Lietuvos tautinės mažumos — žydų — genocidas, nieko bendra neturi nei su Birželio sukilimu nei su Laikinoja vyriausybe.

Knygoje taip pat pamėginu atsakyti į klausimą, kodėl Laikinoji vyriausybė nebuvo atkurta pogrindyje ir išeivijoje. Tai iš dalies dėl pačių lietuvių partinių, asmeninių nesutarimų. Čia turėjo įtakos ta aplinkybė, kad palaikyti sukilimą ir Laikinoja vyriausybė nebuvo suinteresuota nei SSSR, nes tai paneigė jos melą, apie tariamą savanorišką 1940 m. Lietuvos įsijungimą į Sovietų sąjungą, nei Vokietiją, nes sukilimas, LLV paneigė ir jos melą apie SSSR „teritorijos išvadavimą“. Pripažinimas būtų reiškęs, kad Vokietija užgrobė jau nepriklausomą pasiskelbusią ir savo valdymo struktūras sudariusią Lietuvos valstybę. Panašiai elgėsi ir tų valstybių sąjungininkai.

LIETUVIŲ TAUTA LITHUANIAN NATION

Algimantas Liekis

LIETUVOS LAIKINOJI VYRIAUSYBĖ
(1941.06.22 — 08.05)

— **Praėjusių metų Čikagoje leidžiamame mėnraščiui 9 numeryje buvo išspausdintas straipsnis „Kodėl Lietuva 1941 m. netapo trečiojo Reicho satelitu?“. Jame lyg ir paneigiamas Lietuvos Laikinosios vyriausybės teisėtumas?**

— Mano nuomone, autorius beveik visais savo teiginiais neteisus. Pirmiausia, istorinius įvykius jis žiūri, juos vertina tik šiandienos akimis ir matais. Tuo tarpu reikėtų žiūrėti įvykius ir asmenis vertinti pagal tų metų sąlygas. Štai autorius teigia: „Laikinoji vyriausybė neišdrįso pasipriešinti Reicho vyriausybei ir savo veiklą nutraukė...“. Bet, kodėl savo veiklą 1940 m. vasarą nutraukė nepriklausomos Lietuvos vyriausybė? Argi mažytė Lietuva galėjo pasipriešinti Vokietijos armijai? Toliau: „Kalbėti apie sukilimo politinę logiką neįmanoma todėl, kad apsisprendimas imtis ginklo... buvo spontaniškas“. Bet: „... buvo LAFo programa, tad ši organizacija turėjo ilgalaikius

tikslus ir buvo pasiruošusi šių tikslų siekti sąmoningai pasirinktomis politinėmis priemonėmis“. Taip ir nebeaiški autoriaus nuomonė. O iš tikrųjų juk sukilimui buvo rengtasi ilgai ir kruopščiai. Kitas dalykas, kad, prasidėjus karui, nebuvo įmanoma visur kontroliuoti sukilimo vyksmo, todėl daug kur jis vyko „spontaniškai“, žiūrint tik iš Kauno, kur buvo LAF štabas. Tačiau juk tokiame pasipriešinime ir buvo rengtasi — miestuose ir valstybės buvo sudarytos autonominės sukilimo vadovybės.

Nepagrįstas ir teiginys: „LAFas — nežinoma, nepriklausomoje Lietuvoje neegzistavusi organizacija — skeibia sudariusi vyriausybę“. Tai ar sukilimams reikėjo susirasti kokią „žinomą organizaciją“. Ar ir mūsų partizanų kova buvo neteisėta, nes jai nevadavo nepriklausomoje Lietuvoje „žinoma“ organizacija? Išeitų kad ir dabartinės mūsų nepriklausomybės neteisėta, nes kovai dėl jos nevadavo ne viena iš anų laikų „žinoma“ organizacija? Teigiama: „...niekas LAFui nesuteikė teisės sudarinėti Lietuvos vyriausybės...“. Argi, prieš organizuojant sukilimą, reikėjo paskelbti tautos referendumą, visuotinius demokratinius rinkimus, paprašius sovietų, o po to vokiečių kariuomenės palikti kraštą, kol jie vyks? Bet juk kova už laisvę vyko, esant okupacijai. Visais laikais, visuose kraštuose tai kovai ima vadovauti nebūtinai „žinomos“ organizacijos ar pripažinimą turėję veikėjai, o drąsiausi, pasiaukojantys. Nebuvo nė vienos „žinomos“ organizacijos ir partizaniniam ar disidentiniam judėjimui, ir įkuriant Sąjūdį, sugrįžant LKP pamatus. Tad LAF turėjo teisę vadovauti ir sukilimui, ir sudaryti Laikinoja vyriausybę. LAF daugiausia apjungė jaunus lietuvius, beveik visus pogrindyje veikusias antisovietines organizacijas, visus tuos, kuriems rūpėjo Lietuvos laisvė ir nepriklausomybė. Ir LAF iš pradžių jokių politinių partijų ar srovių nebuvo, kaip ir Sąjūdyje. Jos atsirado tik vėliau. Tad nerimta schema apie tariamą LAFo neteisėtumą, sudarant Laikinoja vyriausybę, kaip ir teiginys, kad „pirmą tur būti valstybė, tik paskui jos reikalams tvarkyti sudaroma vyriausybė“. Bet kad būtų ta valstybė turi imtis kažkas vadovauti jos sukurimui. Ir LLV, nepaisant trumpo savo egzistavimo (vos šešetą savaičių), nepaisant okupantų persekiojimų, nuolatinių pavojaus jos nariams būti pasiūstiesiems ir mirties stovykloms, vis dėlto sugebėjo priimti daugiau kaip šimtą įstatymų ir nutarimų Lietuvos ūkio, kultūros, mokslo ir kitais klausimais, organizuoti lietuvišką savivaldybių darbą, sušvelninti okupacinį režimą ir t.t. Tačiau norint išsaugoti Lietuvą nuo dar didesnio smurto, suprantama, LLV reikėjo iš dalies laviruoti, atiduoti bent išoriškai tam tikrą duoklę okupantams. Tad neuostabu, kad kai kuriuose jos dokumentuose aptinkame ir pronaciškų teiginių, taikstymosi su Lietuvos, kaip galimo Vokietijos satelito, statusu ir pan. Ar ne taip pat elgėsi su vokiečių okupacine valdžia ir Lietuvos Taryba 1918 m. prieš ir po Vasario 16-osios nepriklausomybės deklaracijos? Taip pat susitaikėlikai daug kur buvome priversti elgtis ir 1988-1991 m., kol tebeviešpatavo krašte okupacinė sovietų kariuomenė. Žinoma, būtų buvę gražu, jeigu ir Birželio su-

kilimai, būtų galėję dar prieš sukilimą organizuoti visos tautos atstovų konferenciją, kad išrinktų tautos tarybą ar pan., kuri jau sudarytų ir vyriausybę... Tuomet LAF štabas birželio 23-ąją būtų galėjęs, kaip ir 1918 vasario 16-ąją Lietuvos Taryba, paskelbti, kad atkuria nepriklausomą Lietuvą visos tautos vardu, remdamasis „konferencijos...“ nutarimu. Juk taip buvo ir 1990 m. kovo 11-ąją, kuomet nepriklausomybė buvo paskelbta Aukščiausios Tarybos, išrinktos demokratinuose rinkimuose, vardu. Bet 1941 m. birželio sąlygų negalima lyginti su 1918 m. ar 1990 m. sąlygomis, kuomet buvo įmanoma organizuoti viešas konferencijas, suvažiavimus, delegatų rinkimus ar pan. 1941 m. sukilimui rengtasi gliausio pogrindžio sąlygomis; dešimtys LAF narių ir sukilimo organizatorių buvo enkavedistų šūmty, sušaudyti, ištremti. Praktiškai taip buvo su naikintas ir pagrindinis sukilimo organizavimo štabas Vilniuje, tad sukilimą teko pradėti ir jį vykdyti „atsargiai“ — Kauno štabui. Apskritai, sukilimas, jo organizavimas, Laikinosios vyriausybės sudarymas — tai didžiulės drąsos įvykis, gal net savotiškai nutruktgalviškas ir neaitintinis šiandieninių politologų teorijoms. Bet juk neatitinka jų ir šiandieną didvyriškosios tėvų tautos kova prieš tūkstančius kartų galingesnį priešą, tai kovai vadovauja ne visuotiniuose susirinkimuose išrinkta vadovybė. Tad nelogiška būtų reikalauti, kad ir LAF vadovybė turėjo skelbti nepriklausomybę pagal šiandienos teorijų reikalavimus. Beje, kokia bus ta nepriklausoma Lietuva, nebuvo nurodyta ir Vasario 16-osios bei kovo 11-osios aktuose. LLV birželio 25 d. savo Kreipimesi į tautą, nurodė, kad po to, kai išaiškės santykių su nauju okupantu esmė, „bus sudaryta nuolatinė Lietuvos vyriausybė ir prasidės naujai kuriamos atgimusių valstybės darbas...“, nes vokiečiai iš pradžių vengė atsakyti, koks bus Lietuvos likimas. Žinoma, jei sukilėliai būtų daugiau galėję apie savo kovos juridinius aspektus, tikriausiai, daugelį savo dokumentų būtų formulavę atidžiau.

— **Ar vis dėlto patenkintas savo naująja knyga apie Birželio sukilimą ir Laikinoja vyriausybę?**

— **Parašiau, pagal tai, kokią nuomonę susidariau iš archyvinų ir literatūrinių dokumentų, liudininkų prisiminimų. Niekuomet nepretendavau ir nepretenduoju ir neklystančiuose; padariau tai, ką šiuo momentu galėjau. Džiaugiuosi, sveikinu visus tuos, kurie padarė geriau.**

Norintys įsigyti Algimanto Liekio knygą *Lietuvos laikinoji vyriausybė (1941.06.22-08.05)*, siūlomą kreiptis į autorį: Algimantas Liekis, Gedimino pr. 3, LMA, 21 k. Vilnius 2600, Lietuva.

BRONIAUS KRIVICKO KŪRINIAI

Broniaus Krivicko Raštai. Parengė Virgilijus Gasiliūnas. Meninis apipavidalinimas Romo Dubonis. Šiame 575 psl. leidinyje sutelpta visi, iki šiol išlikę, Br. Krivicko kūriniai. Puošnus leidinys, daug iliustracijų.

Br. Krivickas buvo idealistas, poetas, kritikas, teatro spektaklių recenzentas, kovotojas prieš okupantus. Išėjo į mišką partizanauti su ginklu ir plunksna, nes partizanams kaip tik trūko tokių kovos

DAINAVOS KRAŠTO PARTIZANAS

Adolfas Ramanauskas-Vanagas. *Daugel krito sūnų... Partizanų gretose.* Redaktorė: Danutė Meškauskienė. Dailininkas: Romas Dubonis. Nuotraukos iliustracijos — iš asmeninių Aukšės Ramanauskaitės-Skokauskienės ir Algio Kašėtos archyvų, LYA archyvų ir Genocido aukų muziejaus fondų. Išleido Lietuvos gyventojų ir rezistencijos tyrimo centras, 1999 m. Knyga kietais viršeliais, 610 psl. Spaudos gražus darbas.

Per Dzakiją 1944 m. frontui persiritus į vakarus, Dainavos krašto vyrai buvo apsisprendę rusų mobilizacijai nepaklusti. NKVD baudžiamieji daliniai be skrupulų žudėdavo, nukankindavo besislapstančius beginklius žmones. A. Ramanauskas baigęs Karo mokyklos paskutinę, XV, kariūnų aspirantų, laidos atsargos leitenantų, mokytojų, išėina partizanauti į jo širdžiai artimesnį Dzukijos kraštą. Tų pačių metų pavasarį Marcininkų valsčiaus (Alytaus apskr.) m.škuose veikė pl. lt. Juozas Kazimieraitis, kurio svarbiausias uždavinys buvo suvienyti visus Dainavos krašto kovotojus. Rugsėjo mėn. Vitkauskazimieraitio iniciatyva įvyko pirmasis jo ir Adolfo Vanago susitikimas, kuriam. Vanagai pranešė, kad jo vadovaujama kuopa įtraukiama į Dzukų grupę ir įeis į Merkinės rinktinę. Kuopa buvo performuota į Merkinės batalioną, o Vanagos partizanų išrinktas jos vadu.

Knygoje aprašomi partizanų veiklos būdai, nes partizanų kovos su priešu buvo žiauri ir negailestinga tikrovė. Knygos gale yra jo dukros Aukšės Ramanauskaitės-Skokauskienės straipsnis „Tėvą prisiminti“. Adolfui Ramanauskui KGB kėlėjime teko baistis kankinimais iškentėti visus metus, o po to buvo sušaudytas.

Šią knygą galime užsisakyti: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, Didžioji g. 17/1, LT-2001 Vilnius. Kaina 15 LT. (be persiuntimo išlaidų.)

St. Dž.

draugų. Jis pats tikėjo, kad plunksna yra galingesnė už kardą.

Br. Krivicko kūryba, nukreipta prieš okupantus, juos labai pykino ir už jo galvą NKVD pažadėjo 5,000 rublių premiją. Vis dėlto jam pavyko išlikti gyvu iki 1953 metų.

Knygoje išspausdinti feljetonai, novelės, poetinė proza, drama. Yra ir jo parašyti straipsniai, recenzijos, teatro kritika, jo poezija, vertimai, publicistika ir kita. Knyga išleido Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras 1999 m. Didžioji g. 17/1, LT-2001 Vilnius. Kaina 15 LT. (be persiuntimo išlaidų.)

St. Dž.

TARNYBINIS HUMANIZMAS

Pasiekė raudonarmiečiai Pergalę didžiulę: Apie dvidešimt lavonų Štai ant gatvės guli.

Tai banditai, nes, pabūgę Bado ir kankynės, Jie nuo Sibiro ir rūsio Slapstėsi ir gynės.

Bet vis tiek raudonarmiečiai Juos nukaut pavyko Ir miestelin parsivežti Džiaugsmui bolševikų.

Didžių iškilnė šia proga Šventia gauja rusų Ir keli jiem parsidavę Palaizūnai mūsų.

Tartum muses jie apspinta Kūnus užmuštųjų: Reikia liet mat staliniečiams Kerštą ant buržujų.

Juk ir partija taip moko — Priešo negailėti! Užtat reikia nors nukautus Juos pamėsinėti.

Vienas plėšia nuo jų rūbus, Antras kojom mina, O trečias, pats narsiausias, Durtuvą mėgina.

Vienas akmeniu juos muša, Antras plaukus rauna, Trečias kur pikantiškesnę Kūno dalį pjauna.

Tris dienas ši šventė tęsiasi, O ketvirtą dieną Girdi mūsų staliniečiai Nekokią naujieną:

Laikraščiuose pasirodo Liūdnas pranešimas, Kad Amerikoj užmuštas Kažkoks negras Džimas.

Apima čekistų gauja Škausmas nematytas, Skamba visame miestely: Negras nužudytas!

Ir tuojau įnirtę rusai Mitingą sušaukia Ir prieš publiką nuplėšia Niekšam jankiam kaukė.

Ir greit žada ten nunešti Savo komunizmą Ir įskiepyt jankių tautai Tikrą humanizmą.

DIDŽIOJI TĖVYNĖ

Mielas buvo mūsų kraštas, Tik siaurutis jau be galo, Nei čia Sibiro, nei tundrų, Nei Kamčiatkos, nei Uralo.

Tarė Stalinas, mūs kraštą Letena dailiai primynęs: — Nuo Uralo lig Kamčiatkos Tai jum bus plati tėvynė.

Mąstė žmonės. Nesuprato: Iš tikrųjų, koks čia galas? Kaip čia mum dabar priklausau Ta Kamčiatka ir Uralas?

Stalino kariai šaunieji Nuostabius stebuklus daro:

Bronius Krivickas

Šimtą tūkstančių lietuvių Sumedžioja jie per parą.

Šimtas tūkstančių važiuoja. Miršta žmonės nusiminę. Tik dabar suprast jie ima: Mat ką reiškia ta tėvynė...

O Maskvoj kažkas planuoja: Jų čia pora milijonų, — Reikia, iš šitos tautelės Bus dar daugel ešelonų...

Gaudė ir senovė vergus. Niekis! Gal po kokį šimtą... Tik sovietinė valstybė Pažangą padarė rimtą.

PATRAUKLESNIS

Kol dar ejo baltas litas, Litą vogė vienas kitas. Patrauklesnis nei tas litas, Rusų rubli, tu esi: Litą vogė vienas kitas, O tave beveik visi

DIDVYRIŲ DIDVYRIS

Suik... rtiety rusų, Kartą... tį keliu, Kurs... tį persimetę, Kažką nežes maišeliu.

Ir paklausiau: — Ką taip sunkiai Tu nešies tuo maišeliu? — Tai medaliai. Jų ant rubų Sutalpint nebegaliu.

DIDVYRIŲ ŠALIS

Kas nežino, kad mūs rojus Didvyrių šalis tikra. Čia vien didvyriai herojai, Ne herojų nebėra.

Mat herojus čia gaminti — Paprasčiausias daiktas: Reik medalį prikabinti, Ir herojus baigtas!

Daugel vario kalt kapeikom Išdas išieškojo, Bet jo dar daugiau prireikia Darymui herojų.

NEPRILYGSTA

Baigėsi sargam vargai: Jau direktoriai sargai! Bet kadangi be sargų Truputį neatsargu,

Tai direktoriai seni, Gero noro kupini Tėvi Staliniui tarnauti, Sargų vietas stengias gauti

Bet girdėt, nauji sargai Eina pareigas blogai: Kalba žmonės, kad senieji Šluoti daug geriau mokyje.

TOKS JAU PRIGIMIMAS

Toks jau prigimimas rusų: Gyrės, gyrės, kol užduos.

Tai žadėjo atsipūstę Kibį į darbą kaip poaiutę,

Bet, nusnūdęs valandėlei, Ėmė girtis jis ir vėlei.

Ne be reikalo jis girias, Mat yra gerai patyręs,

Kad prieš bet kurį negandą Puikiai gelbsti propaganda:

Šaltos žiemos — savo landą Apsišildo propaganda.

Nuogas kūnas — dengtis Šarmalais ir propaganda.

Sausos bulvės — užsikanda Ir planais, ir propaganda.

Taip prieš bet kurį negandą Puikiai gelbsti propaganda.